

Pauline spiller blues

Jarle Obrestad

Musikkterapi som pedagogisk metode i skolen

Pauline spiller blues. Straks vi er i gang gjenkjenner hun den musikalske introen og begynner å spille på markeringer og pauser på slutten av denne. Hun ser opp med en gang vi starter og lytter oppmerksomt til musikken. Hun er rett på etter første riff og fortsetter å spille konsekvent på tromma etter de korte melodiske riffene som etterfølges av pauser. Men så virker det som om oppmerksomheten er et annet sted, eller at hun bare lytter. Jeg gjentar riffet etterfulgt av pause, og så er hun med i samspillet igjen med et slag på tromma. Det er også en rundgang i musikken – en annen variant enn introen. Hun lytter og blir litt usikker, men så dukker introen opp igjen og Pauline er klar til ny oppstart. Hun svarer momentant etter ny melodisk strofe, som i form er lik bluesen som jeg spilte rett før. Pauline er konsekvent og spiller etter de korte melodiske riffene her som om hun hadde gjort det før. Hun ser opp på meg og det går litt tid ... Jeg kommer med en antydning, et lite hint med en forsiktig tone, og hun viser et lite smil og kommer inn med spill på bodhranromma igjen. Etter siste slag lytter Pauline til de siste trillene på pianoet.

Video til *Pauline spiller blues* er å finne på Vimeo <https://vimeo.com/album/4315593>

Pauline er 8 år og har musikkterapi som pedagogisk tilbud ved en skole med spesialavdeling for særskilt tilrettelagt opplæring. Pauline har Fox G1 syndrom, som har noen fellestrekk med Retts syndrom. Syndromet er genetisk betinget og virker inn på hjernens utvikling. Det kan være store variasjoner med hensyn til funksjonshemming, og syndromet er ikke progredierende. Pauline har ikke verbalt språk, men hun har enkelte lyder. Når det gjelder mobilitet og forflytning kan Pauline gå noen få skritt alene, men hun bruker for det meste å holde i hånden til en voksen. Ved forflytning over større avstander bruker hun rullestol. Pauline har bodd i barnebolig siden 2012, og har hatt et musikkterapitilbud ved skolen siden 2013, da hun begynte på skolen.

Denne fortellingen er fra skoleåret 2015/16 og handler om bruken av musikkterapi som pedagogisk metode i skolen. Musikkterapi som pedagogisk metode skal da oppfylle det overordnede generelle målet for all opplæring: Opplæringens mål er «å utvide barn og unges evner til erkjennelse og opplevelse, til innlevelse, utfoldelse og deltagelse» (KUF:1993:2).

Mål og rammer

Rammene for Paulines undervisningstilbud har bestått av et individuelt tilbud pluss fire gruppetimer i dans, fysmus (kombinasjonsprogram av fysioterapi og musikkterapi), lytting og en gruppetime i musikk i uka. Målet for timene har vært å bli trygg og mer fortrolig med nye lyder og musikkinstrumenter, delta aktivt i samspill, mestre oppmerksom lytting og uttrykke seg gjennom musikalsk kommunikasjon. Videre gjennom dette å oppleve musikalsk mestring og glede. Øvrige mål har vært økt motorisk kontroll, bedret oppmerksomhet og konsentrasjon, samt videreutvikling av grunnleggende kommunikasjonsferdigheter.

I et utdrag fra pedagogisk rapport 2013/14 heter det: «Pauline var i oppstarten av musikktimene engstelig for musikkrommet med de musikkinstrumenter og lyder som var der inne. Musikkterapeuten jobbet i starten med Pauline inne på gruppe 3 med speiling, kontakt og å knytte sammenheng mellom lydilder/instrumenter og bevegelse. Etterhvert kunne aktivitet gradvis overføres til musikkrommet med enetimer, og dette gikk etterhvert bedre.»

Videre står det i evalueringen fra skoleåret 2014-2015: «Etter en fin utvikling i høst, kom en periode i vinter hvor hun reagerte plutselig og voldsomt på lyd, og vi måtte starte 'fra begynnelsen' igjen med korte timer, hvor hun satt på gulvet sammen med en ledsager, og jeg bare sang uten akkompagnement. Vi sang rolige sanger som Pauline likte godt. Hun hadde en pause fra gruppetimene i denne perioden. Det gikk imidlertid ikke så lang tid før Pauline ble mer tolerant overfor lyder, og igjen kunne være med i gruppetimer. Etter dette har hun hatt en fin utvikling. I enetimene spiller hun både ulike typer trommer, tamburin, raslenøtt og piano. Målsetninger: 1. Øke deltagelse i spill over lengre tid. 2. Øke deltagelse med stemmen. Imitere. Ta tur. Begge disse målene har rom for utvikling.»

Improvisert samspill

Jeg overtok timene med Pauline høsten 2015. Som musikkterapeut er jeg utdannet innen en faglig tradisjon som baserte seg på Nordoff og Robbins sin improvisatoriske metode *Creative music therapy* (1977) og Tom Næss sin variant av denne (1989). Parallelt er jeg som musiker inspirert av improvisatorisk musikk som blues og jazz, samt påvirket av folkemusikk, populærmusikk og viser.

Med dette caset ønsker jeg å vise hvordan improvisatorisk musikkterapi kan fungere som pedagogisk metode for elever med særskilt tilrettelagt opplæring i skolen. Ettersom lytting, musisering og komponering blir beskrevet som tre likeverdige sider ved musikk som fag i skolen i *Kunnskapsløftet*, baserer jeg meg på dette også som musikkterapeut:

Musisering: Improvisasjon kan legges til rette slik at eleven kan delta uavhengig av egne forutsetninger. Gjennom den spontane musiseringa her og nå, skapes grunnlaget for at møter kan oppstå. Alt det eleven foretar seg av lyder, bevegelser eller ytringer blir fanget opp og blir en del av musikken.

Komponering: I det improviserte samspillet inviterer musikkterapeuten til en tilegnelse av felles koder med hensyn til å forstå og skape musikalske uttrykk på. Dette kan innebære en spontan utføring av musikalsk komponering. Som musikkspåklig uttrykk kan dette være med å bidra til utvikling av grunnleggende kommunikasjonsferdigheter.

Lytting: Glede ved musikkopplevelse er basert på oppmerksom lytting. Gjennom improvisasjon intensiveres et fokus på lyttingen i seg selv som nødvendig forutsetning for felles deltagelse i et stadig skiftende musikalsk samspill. Pauline lytter for eksempel etter hvordan elementer i musikken henger sammen når hun skal spille. I tillegg velges sanger fra barnesangtradisjonen og populære nåtidige sanger som en del av skolens kulturformidling.

Musikkterapi som metode i skolen blir også brukt ved fagene kroppsøving med dans og meningsfull bevegelse til musikk, gjerne i samarbeid med fysioterapeut, såkalt «fysmus». Dette er som nevnt også en del av Pauline sitt tilbud.

Tilnærming og tilrettelegging

Høsten 2015 overtok jeg Pauline i individuelle timer i musikk. Det viste seg tidlig at Pauline reagerte med å ta hendene opp mot ørene som om hun ville beskytte seg mot uforutsett eller høy lyd. Det samme kunne skje når hun ble introdusert for nye instrumenter og lyder i musikkrommet. Dette forekom også i sosiale situasjoner der Pauline var forhindret fra å se hvem, hva og hvor lyden kom fra. Det å orientere seg i forhold til lyd kan ofte være vanskelig for funksjonshemmede. Når Pauline sitter fast i rullestolen, er hun forhindret fra å snu seg og lokalisere lydkilden. Å spille instrumenter var i utgangspunktet noe nytt og utrygt for Pauline. Kunne musikken da være en hjelp til å overvinne hindringer som står i veien for økt handleutfoldelse (Ruud 1990)?

I musikktime ble det viktig å tilrettelegge slik at Pauline kunne få positive mestringsopplevelser og knytte mening til lyd. Sammenhengen mellom lydkilde og opphavet til lyden blir tydeliggjort når en selv er aktør og samspillpartner i felles musisering i musikktime. Slik kan lyd bli musikk og ikke opplevd som støy. I min tilnærming brukte jeg lytting for at eleven skulle føle seg trygg og fri fra forventninger om å prestere. For hva må til for å kalle noe musikk? I følge Swanwick (1988) må det 1) foreligge et utvalg av lyder, 2) en organisering av lyd over tid, samt 3) en intensjon om å lage musikk, foruten at den som lytter må ha en intensjon om å oppfatte dette som musikk.

Jeg legger musikktime opp på følgende måte:

1. Først introduserer jeg noe musikk for Pauline. Jeg velger sanger som jeg tror hun kan ha et forhold til og supplerer med andre sanger som hun kan gjøre seg kjent med. Når sangene repeteres, vil Pauline gjenkjenne disse og lære seg sangens form.
2. Jeg introduserer noen instrumenter som jeg tror Pauline raskt kan mestre. I neste omgang introduserer jeg sanger som egner seg å spille til. Når Pauline viser at hun vil delta i samspillet, lager jeg rom for dette ved å stoppe opp og ikke fortsette før hun kommer med sin respons. Når Pauline viser respons ved å delta, er jeg der momentant og underbygger hennes spill. På denne måten får Pauline anledning til å aktualisere seg selv.
3. Jeg tror at Pauline vil kunne mestre kodefortrolighet tilstrekkelig til at hun kan delta i samspill, det vil si i felles musisering. Metoden jeg bruker skal gi Pauline rom for å skape musikk og føle seg fri til å velge instrument, og hvordan og hvor mye hun vil spille på det. Dette skal gi en følelse av frihet og herredømme over egen situasjon, samt trygghet, mestring og autonomi.

4. Tilrettelegge på en måte som kan bidra til mestringsopplevelser som i neste omgang vil påvirke Pauline sin læring og videre utvikling av et positivt selvbilde.

I denne tilnærmingen hvor jeg jobber alene, og ikke har med meg co-terapeut som kan holde opp instrumentene, benytter jeg et oppsett av stativer som gjør instrumentene lett tilgjengelige for eleven. Disse stativene gjør også at instrumentene blir stabile og stødige.

Noen eksempler

Pauline hører hvordan ting henger sammen når hun skal spille til. Læring skjer gjennom aktiv deltagelse, lytting, gjenkjenning ved utforskning, lek og utprøving. Oppmerksomheten blir rettet mot kontakt og samspill ved å spille etter tur, spille på bestemte steder i musikken, som her etter en melodisk frase etterfulgt av pause.

Haren uti gresset og Hei diddeli

Pauline har ikke noe forhold til hi-hat og stjernerdryss og kan i denne sangen velge å utforske instrumentene i eget tempo, uten at dette er koblet til musikalsk kontakt og samspill. Bodhrantromma er derimot kjent når hun mot slutten av den andre sangen kommer inn med markante slag på tromma. Pauline er litt urolig, hun gynger fra side til side. Oppmerksomheten er skiftende, og hun tar seg opp til ørene innimellom. Spiller tilsynelatende vilkårlig. Litt utprøvende og søkende rettet mot instrumentet hi-hat og stjernerdryss og må bortom tangentene til pianoet som hun kjenner fra før.

Hvorfor flere instrumenter på en gang? På samme måten som barn tilegner seg erfaringer gjennom lek og utforskning er det min hensikt at Pauline her skal kunne nærme seg instrumentene stjernerdryss og hi-hat ut fra egne premisser. I tillegg har hun bodhrantromma i midten som Pauline er kjent med fra før.

Oppmerksomhet finner vi der Pauline retter blikket, og blikket er skiftende eller søkende. Ser ut til at hun lytter aktivt til musikken, men at denne danner en bakgrunn for hennes utforskning av musikkinstrumentene. Hun er aktiv og utforskende og prøver

ut de instrumentene som er innenfor rekkevidde. På slutten av den andre sangen *Hei dideli*, viser Pauline at hun forstår koden for samspillet med å spille på bodhran der hvor jeg etablerer pauser.

Trolldans av Ludwig Schytte

Denne sangen har blitt brukt i dansetimen, men er ukjent for Pauline i denne settingen, som er enetimen i musikk. Etter intro med dominant septim til a-moll, spiller jeg den første melodiske frasen og stopper opp for vente på respons fra Pauline. Hun virker litt usikker og jeg prøver en gang til. Da er hun der med et tydelig slag på tromma. Pauline bekrefter så at hun har forstått gangen i samspillet ved å spille videre med flere slag på de stedene i musikken hvor det legges opp til spill med tydelige pauser. I en periode slår hun flere slag. Her er hun litt lur i blikket, hun smiler og venter litt før hun kommer med et lite diskre slag på tromma. Hun har nå kontroll. Etter et skifte i musikken (mellompartiet) gynger Pauline på stolen som om hun danser. Hun kommer også inn med et slag på eneren i takten. Pauline lytter og er noe avventende som om hun tenker «skal jeg gjør noe her eller ikke»? Hun kan også være kjapp i reaksjonen og spiller kontant og tydelig. I finalen spiller hun til alle markeringer i samsvar med musikken.

Oppsummering og konklusjon

I et utdrag av evalueringen fra musikkterapeuten for skoleåret 2015-2016 heter det:

«Pauline har knekt «koden» for samspill og viser at hun kan spille på bestemte steder i musikken der det etableres pauser. Pauline viser i stadig større grad at hun kan ta i bruk det lærte når hun spiller til nye ukjente sanger. Hun kan delta spontant i samhandling med flere samtidige instrumenter. Pauline tar initiativ, gir respons og påvirker samspillet, og hun er nysgjerrig på sammenhengen mellom egne utspill/initiativ og musikkterapeuten sine svar i musikken. Noen ganger blir Pauline så inspirert at hun reiser seg fra stolen, blir stående og danser til musikken samtidig med at hun støtter seg og spiller på tromma. Slik viser Pauline økte utfoldelses- og handlemuligheter

med økt motorisk kontroll, engasjement og mestring i musikktime. Pauline viser god konsentrasjon ved at hun er aktivt deltagende i musikkaktivitet fra timens begynnelse til slutt. Pauline smiler og klapper i hendene etter å ha spilt/deltatt som solist i gruppetimene på skolen. Pauline innehar nå ferdigheter som gjør at hun kan innta og fylle en plass i trommegruppa fra høsten 2016.»

Pauline viser en utvikling fra det å beskytte seg mot inntrykk og holde seg for ørene, til å delta aktivt med å spille på bodhrantrømme, hi-hat og stjernerdrum i samspill med musikkterapeuten. Jeg ser at Pauline nå bruker hørselen på en annen måte enn før. Vi kan anta at Pauline har blitt mer tolerant overfor lyder, også utenfor musikkrommet. Jeg ser ellers at Pauline uttrykker glede gjennom smil, og at hun begynner å danse til musikken i enetimer når hun sitter på stolen og spiller.

Litteratur

- Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet. (1993). *Generell del av læreplanen*. Oslo: Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.
- Nordoff, P. og Robbins, C. (1977). *Creative Music Therapy: Individualized treatment for the handicapped child*. New York: The John Day Company.
- Næss, T. (1989). *Lyd og vekst: Innføring i metoden terapeutisk improvisasjon*. Nesodden: Musikkpedagogisk forlag.
- Ruud, E. (1990). *Musikk som kommunikasjon og samhandling. Teoretiske perspektiv på musikkterapien*. Oslo: Solum.
- Swanwick, K. (1988). *Music, mind and education*. London: Routledge.